

O'ZBEKISTONDA EKSTREMIZMGA QARSHI KURASHISH TAJRIBASI**Jo'rayev Akram Nomozovich**

Termiz davlat universiteti o'qituvchisi.

Xaydarova Muborak Kattaqulovna

Termiz davlat universiteti talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19856846>

Annotatsiya. Mazkur maqola O'zbekistonda diniy ekstremizmga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosati, huquqiy baza va amaliy tajribani tahlil etishga bag'ishlangan.

Tadqiqot mustaqillik davridan bugungi kungacha bo'lgan jarayonni — qonunchilik bazasining shakllanishini, profilaktika mexanizmlarini va islohotlar davridagi o'zgarishlarni qamrab oladi. Asosiy xulosa shundan iboratki, O'zbekiston ekstremizmga qarshi kurashda bir qator samarali mexanizmlarni ishlab chiqqan; biroq insonhuquqiy muvozanatni saqlash masalasi bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

Kalit so'zlar: diniy ekstremizm, terrorizmga qarshi kurash, O'zbekiston, radikalizatsiya, profilaktika, reintegratsiya, huquqiy islohot.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу государственной политики, правовой базы и практического опыта в сфере противодействия религиозному экстремизму в Узбекистане. Исследование охватывает процесс с периода независимости до наших дней — формирование законодательной базы, профилактических механизмов и изменения в период реформ.

Ключевые слова: религиозный экстремизм, борьба с терроризмом, Узбекистан, радикализация, профилактика, реинтеграция, правовая реформа. прав человека остается актуальным и сегодня.

Ключевые слова: религиозный экстремизм, борьба с терроризмом, Узбекистан, радикализация, профилактика, реинтеграция, правовая реформа.

Abstract. This article is devoted to the analysis of state policy, legal framework and practical experience in the field of combating religious extremism in Uzbekistan. The study covers the process from the period of independence to the present day — the formation of the legislative framework, preventive mechanisms, and changes during the reform period. The main conclusion is that Uzbekistan has developed a number of effective mechanisms to combat extremism; however, the issue of maintaining a human rights balance remains relevant today.

Keywords: religious extremism, counter-terrorism, Uzbekistan, radicalization, prevention, reintegration, legal reform.

Ekstremizm va unga qarshi kurash masalasi mustaqil O'zbekiston davlatchiligining eng murakkab muammolaridan biri bo'lib kelmoqda. Markaziy Osiyodan 2012-yildan buyon 4000 dan ortiq shaxs ISIS saflariga qo'shilgan — bu mintaqada dunyo bo'yicha xorijiy jangchilarning uchinchi yirik manbaiga aylangan [5; 1-bet]. O'zbekiston esa bu muammoning markazida turgan davlatlardan biri hisoblanadi. Ayni paytda 2016-yildan boshlab ekstremizmga qarshi kurash yondashuvi sezilarli o'zgarish boshladi: faqat taqiqlash va jazolashdan tashqari profilaktika, rehabilitatsiya va reintegratsiya yo'nalishlari ham davlat siyosati kun tartibiga kira boshladi.

Bizning fikrimizcha, aynan shu o'zgarish O'zbekiston tajribasini mintaqada muhim o'rganish ob'ektiga aylantiradi. Tadqiqotning maqsadi ushbu tajribani, uning rivojlanish bosqichlarini va hozirgi holatini ob'ektiv tahlil etishdir.

O'zbekistonda ekstremizmga qarshi kurashning huquqiy asoslari mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab shakllanib bordi. 1998-yilda "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi qonun qabul qilindi — u ekstremistik adabiyotni saqlash va tarqatishni jinoiy javobgarlikka tortuvchi normalarni belgiladi [6; 1-bet]. 2000-yilda esa "Terrorizmga qarshi kurash to'g'risida"gi qonun kuchga kirdi [3; 1-bet]. 2001-yilda O'zbekiston Shanxay Hamkorlik Tashkiloti doirasida terrorchilik, separatizm va ekstremizmga qarshi kurash konventsiyasini imzoladi [4; 1-bet] — bu xalqaro huquqiy integratsiya yo'lida muhim qadam bo'ldi.

Biroq ushbu qonunchilikda jiddiy muammo ham mavjud edi: "ekstremizm" tushunchasi haddan ziyod keng ta'riflanganligi sababli, davlat tomonidan ruxsat etilmagan har qanday diniy ifodani ham ekstremizm sifatida talqin qilish imkoni paydo bo'ldi [1; 1-bet]. AQSH Davlat departamentining bahosiga ko'ra, bu keng ta'rif ba'zan siyosiy tanqid va vijdon erkinligini cheklash uchun ham qo'llanilgan [2; 1-bet]. Bizning fikrimizcha, qonunchilik matnidagi noaniqlik kurashning eng zaif jihati bo'lib, u uzoq muddatda fuqarolar va davlat o'rtasidagi ishonchni susaytirishi mumkin.

O'zbekiston tajribasining eng diqqatga sazovor jihati — huquqiy cheklov bilan profilaktika tizimini parallel ravishda rivojlantirishidir. Bu sohada uch yo'nalish ajralib turadi.

Birinchidan, diniy ta'limni ichkaridan mustahkamlash. Imom-xatiblar va islom olimlarini mamlakat ichida tayyorlash tizimi yillar davomida shakllangan [7; 1-bet]. Bu yondashuv talabalarni Arab mamlakatlariga yuborishdan ko'ra samaraliroq deb baholanadi, chunki chet eldagi ta'lim ko'pincha an'anaviy Hanafiy mazhabiga begona salafiy g'oyalarni o'zlashtirishga olib kelishi mumkin. Bizning fikrimizcha, dinni tashqaridan emas, ichkaridan mustahkamlash orqali radikalizatsiyaga qarshi immunitet hosil qilish — bu strategiyaning eng to'g'ri va istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi.

Ikkinchidan, mahalla institutidan foydalanish. An'anaviy mahalla tuzilmasi profilaktika ishlarining asosiy platformasi sifatida jalb etildi [6; 1-bet]. Biroq bu tizim ikki tomonlama xarakter kasb etdi — samarali ijtimoiy nazorat bilan birga, haddan ortiq nazorat va ijtimoiy stigmatizatsiyaga ham olib kelishi mumkin. Uchinchidan, yoshlar bilan ishlash. 2018-yilda Toshkent va Samarqandda o'tkazilgan xalqaro konferentsiyada O'zbekiston yoshlarni radikalizatsiyadan himoya qilish bo'yicha keng tajriba almashdi [8; 1-bet]. Yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, sport va madaniyat sohasida qo'llab-quvvatlash ekstremistik rekrutatsiyaga qarshi samarali vosita sifatida baholandi.

2016-yildan boshlab O'zbekiston ekstremizmga qarshi kurashda paradigmatic siljishni boshdan kechirdi. Prezident Mirziyoyev ota-onalar, o'qituvchilar va mahalla rahbarlarini yosh avlodni ekstremizmdan himoya qilishda faol ishtirok etishga chaqirdi [1; 1-bet]. 2019-yilda milliy strategiya ishlab chiqildi — unda faqat jazolash emas, rehabilitatsiya va reintegratsiya ham ustuvor vazifa sifatida belgilandi [1; 1-bet]. Suriya va Iroqdan qaytgan 500 dan ortiq O'zbekiston fuqarosi uchun maxsus dasturlar ishga tushirildi [5; 1-bet]. 2026-yilda esa Yevropa Ittifoqi moliyaviy qo'llab-quvvatlovida uch yillik "Jinoiy ta'qib, rehabilitatsiya va reintegratsiya" dasturi rasman boshlandi [5; 1-bet]. Biz ushbu islohotlarni muhim ijobiy siljish sifatida baholaymiz — ular O'zbekistonning faqat repressiv emas, balki kompleks yondashuvga o'tayotganligini isbotlaydi.

O'zbekiston ekstremizmga qarshi kurashda o'ziga xos yo'l tutgan — huquqiy-repressiv choralar bilan profilaktika va ma'naviy tarbiyani uyg'unlashtirishga harakat qilgan. Diniy ta'limni ichkaridan mustahkamlash, mahalla institutini jalb etish va yoshlar siyosatiga e'tibor berish — bu yondashuvlar o'z samarasini ko'rsatmoqda.

Biroq kurashning asosiy zaif nuqtasi "ekstremizm" tushunchasining hali ham noaniq qolishida. Qonuniy diniy faoliyatni va real tahdidni bir mezon bilan o'lchash uzoq muddatda fuqarolarni davlatdan uzoqlashtirishi va shu tariqa radikalizatsiya uchun qulay zamin yaratishi mumkin. Asosiy xulosa shundan iborat: samarali kurashning kaliti kuch ishlatishda emas, fuqarolar ishonchini mustahkamlashda, iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirishda va diniy savodxonlikni oshirishda yotadi. O'zbekiston bu yo'lda muhim qadamlar qo'ymoqda — ushbu jarayonni yanada chuqurlashtirish esa bugungi kunning asosiy vazifasi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Counter Extremism Project. (2024). Uzbekistan: Extremism and terrorism. <https://www.counterextremism.com/countries/uzbekistan-extremism-and-terrorism>
2. U.S. Department of State. (2024). Country reports on terrorism 2023: Uzbekistan. <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2023/uzbekistan>
3. Republic of Uzbekistan. (2000). Law No. 167-II on Combating Terrorism (December 15, 2000). <https://lex.uz/acts/19015>
4. Shanghai Cooperation Organisation. (2001). Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism. SCO Secretariat.
5. International Institute for Justice and the Rule of Law. (2026). International partners strengthen Uzbekistan's counter-extremism efforts. <https://theij.org/international-partners-strengthen-uzbekistans-counter-extremism-efforts-with-eu-supported-rehabilitation-and-reintegration-programme/>
6. Human Rights Watch. (2004). Creating enemies of the state: Religious persecution in Uzbekistan. <https://www.hrw.org/report/2004/03/29/creating-enemies-state/religious-persecution-uzbekistan>
7. CABAR.asia. (2020). Policy of countering terrorism and extremism in Uzbekistan. <https://cabar.asia/en/policy-of-countering-terrorism-and-extremism-in-uzbekistan-how-did-it-change-over-the-past-few-years>
8. Roy, M. S. (2018). Preventing and countering violent extremism: The "Uzbek model". Eurasian Review. <https://www.eurasiareview.com/05072018-preventing-and-countering-violent-extremism-the-uzbek-model-analysis/>